

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора психологічних наук, професора,
професора кафедри психології

Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Кікінежді Оксани Михайлівни

на дисертаційне дослідження

Криворотько Анастасії Олександрівни

«Формування гендерної вихованості учнів з порушеннями інтелектуального розвитку середнього шкільного віку», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 016 Спеціальна освіта галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

Актуальність теми дисертаційної роботи, її зв'язок із планами відповідних галузей наук

Сучасному світу властиві тенденції глобалізації, інтегрування світового соціуму, інтенсивної комунікації. Саме тому зростає потреба виховання егалітарної особистості – суб'єкта самотворчості, відкритої, самодостатньої, гендерно компетентної особистості, що сповідує принципи рівноцінності та паритетності статей в особистісному та професійному життєздійсненні, усвідомлює свою гендерну ідентичність та здатна до повноцінної самореалізації, активного і продуктивного життя в полікультурному суспільстві.

Досліджувана здобувачкою проблема гендерного виховання учнівської молоді загалом, школярів з порушеннями інтелектуального розвитку зокрема, є гостро затребуваною в умовах сьогодення як у психологічній та педагогічній науці та практиці, так і у суспільно-гуманітарній сфері, оскільки торкається пріоритетних питань гендерної рівності в освіті та практичного впровадження філософії інклюзивної освіти в організацію освітнього процесу в спеціальному закладі загальної середньої освіти як важливого чинника забезпечення рівного доступу до соціально-економічних і культурно-освітніх ресурсів, соціального захисту та повної інтеграції у соціум здобувачів з особливими освітніми потребами, що релевантно чинній нормативно-

правовій базі України та є значним внеском у реалізацію національної політики на шляху до європейського освітнього простору (Державна стратегія забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків на період до 2030 року, Стратегія гендерної рівності в освіті до 2030 року, Концепція комунікації у сфері гендерної рівності, затверджена Кабінетом Міністрів України у січні 2023 року тощо).

Розроблення та впровадження системи психолого-педагогічного та соціально-реабілітаційного супроводу учнів середнього шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах спеціального закладу, побудови дизайн-дослідження у контексті гендерного мейнстрімінгу – комплексної міждисциплінарної програми адаптації навчальних планів, методів, форм та стилів навчання із врахуванням принципів інклюзивної освіти відповідно до вікових та індивідуальних освітніх потреб школярів, з використанням існуючих ресурсів соціальної взаємодії з батьками та громадою свідчить про наукову сміливість дослідниці та її досвідченість у розвитку гендерної вихованості зростаючої особистості як основи інклюзивної компетентності та толерантності.

Важливим є те, що дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України за напрямом «Теоретичні і методичні засади освіти дітей з особливими освітніми потребами», комплексних тем відділу освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку: «Науково-методичне забезпечення навчання дітей раннього, дошкільного та молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку» (ДР № 0121U108669); «Удосконалення змісту базової середньої освіти учнів з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах НУШ» (ДР № 0124U000492).

**Наукова новизна одержаних результатів дослідження, їх значення
для науки й практики**

Дисертаційне дослідження А.О. Криворотько має вагому *наукову новизну*, адже проблема гендерного виховання в освітньому середовищі спеціальної школи системно ще не досліджувалася.

Уперше розроблено та обґрунтовано модель формування гендерної вихованості учнів середнього шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку; визначено систему критеріїв, показників та рівнів сформованості гендерної вихованості учнів середнього шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку; науково обґрунтовано та експериментально перевірено корекційно-виховну методику гендерного виховання учнів середнього шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку.

Уточнено термінологію проблеми: розуміння сутності поняття «гендерне виховання учнів із порушеннями інтелектуального розвитку»; змістовні характеристики пріоритетних напрямків гендерного виховання учнів середнього шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку.

Набули подальшого розвитку: наукові підходи щодо гендерного виховання учнів середнього шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку.

Практична значущість дослідження полягає у:

- використанні елементів авторської корекційно-виховної методики в освітніх програмах спеціальних шкіл та позаурочні години виховної роботи з учнями з порушеннями інтелектуального розвитку;
- розробленні методичних рекомендацій для педагогічних працівників спеціальних шкіл та батьків дітей з порушеннями інтелектуального розвитку з формування гендерної вихованості;
- використанні методичних рекомендацій педагогічними працівниками закладів загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання;
- у перспективі здобуті результати дослідження можуть також використовуватися у підготовці й проведенні фахових курсів у закладах вищої освіти, що готують спеціалістів для спеціальної освіти та

інклюзивного навчання, формування недискримінаційного егалітарно-освітнього середовища.

Ступінь обґрунтованості використаних методів, результатів і положень дисертації

Дисертантка використала низку теоретичних методів (аналіз, узагальнення, порівняння), за допомогою яких зробила глибокий аналіз літературних джерел вітчизняних та зарубіжних науковців з означеної проблеми. У списку використаних джерел 125 найменувань, із них 25 – англійською мовою. Джерельну базу склали праці провідних науковців загальної та спеціальної педагогіки і психології, основні документи, що регламентують функціонування педагогічної освіти, наукові статті, публікації з означеної проблеми. 14 використаних джерел розміщені в Інтернет мережі. Це свідчить, що дослідниця має сформовані уміння і навички наукового пошуку, належні фахові компетентності здобувача наукового ступеня.

Вагомою складовою дослідження стало використання методу моделювання. Авторська теоретична модель формування гендерної вихованості учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, на основі якої визначено структуру феномена, що розглядається: мета, зміст, чинники впливу і результат діяльності вчителя; основні критерії та рівні їх розвитку процесу формування гендерної вихованості школярів. Модель містить 7 етапів послідовності діяльності педагога в процесі гендерного виховання.

З метою забезпечення вірогідності результатів дослідження авторка дослідження використала педагогічний експеримент. У процесі формувального етапу дослідження успішно реалізовано авторську корекційно-виховну методику. Для обробки результатів дослідження використано математично-статистичні методи, що надає результатам дослідження переконливості та достовірності.

Кожне наукове положення, яке виноситься на захист має достатнє обґрунтування.

Наукові положення, висновки і рекомендації, що сформульовані у дисертації є достатньо апробованими на наукових заходах різних рівнів (2020-2023 рр.), на засіданнях лабораторій Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Дисертаційне дослідження має чітку структуру та зрозумілий науковий апарат, визначено мету і завдання, об'єкт і предмет пошуку. Дисертація складається із трьох, взаємопов'язаних між собою розділів, в яких логічно послідовно викладено теоретичний і емпіричний матеріал. Теоретико-методологічну основу дисертації склали фундаментальні положення концепції розвитку освіти в умовах реформування.

У вступі чітко визначено мету дослідження, його завдання, об'єкт і предмет, розкрито методологічні підходи, які склали теоретико-методологічні засади дослідження.

Перший розділ *«Гендерна вихованість як предмет науково-педагогічних досліджень»* (с. 25-61) містить теоретичний аналіз проблеми. Авторка детально аналізує сутність феномену гендеру, використовуючи надбання зарубіжних та вітчизняних науковців. Важливим є момент акцентуації уваги на особливостях запровадження положень концепції *«Нова українська школа»*. Дослідниця послідовно розкриває місце, роль і функції гендерного виховання в закладі освіти як важливого складника освітнього середовища, створеного вчителем, глибину висвітлення цього питання у вітчизняній та зарубіжній психологічній та педагогічній літературі.

На підтримку й позитивну оцінку в рецензованій дисертації заслуговує й другий розділ – *«Організаційно-педагогічні засади формування гендерної вихованості учнів з інтелектуальними порушеннями середнього шкільного віку»* (с. 62-134).

Важливою складовою цього розділу є обґрунтування авторської моделі формування гендерної вихованості учнів спеціальної школи. Авторка чітко описала структуру та визначила послідовність реалізації цілей.

Діагностична робота щодо рівня розвитку основних критеріїв гендерної вихованості має продуманий і виважений характер. Результати чітко презентовано в таблицях та діаграмах, що надає переконливості роботі дослідниці.

Формувальний етап педагогічного експерименту передбачав запровадження цільової авторської корекційно-виховної методики в освітній процес спеціальної школи.

Завершеність та цілісність роботи наводиться у третьому розділі *«Експериментальна перевірка ефективності методики формування гендерної вихованості учнів із порушеннями інтелектуального розвитку середнього шкільного віку»* (с. 135-155). Авторка застосувала системний підхід до перевірки наукової гіпотези про те, що проведення цільової системної виховної роботи може сформувати достатній рівень гендерної вихованості у дітей з інтелектуальними порушеннями середнього шкільного віку. Достовірність результатів перевірено за допомогою математичної статистики. Висновки змістовні, повністю відповідають поставленим у вступі завданням.

Надійність і вірогідність результатів дослідження цілком забезпечена методологічною обґрунтованістю його вихідних положень, критичним аналізом стану досліджуваної проблеми, використанням авторкою широкої джерельної бази та комплексу взаємопов'язаних методів наукового пізнання, репрезентативністю вибірки, поєднанням кількісних та якісних методів аналізу отриманих даних.

**Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій,
сформульованих у дисертації, в опублікованих працях**

Зміст та результати дослідження висвітлено у 9 наукових працях: 1 розділ у монографії; 5 одноосібних статей, опублікованих у наукових фахових виданнях України, що включені до наукометричної бази Index Copernicus; публікаціях апробаційного характеру: 2 – матеріали конференцій, з них 1 – у зарубіжному виданні, 1 видана у співавторстві; 1 стаття в науково-популярному виданні.

Публікації відображають та доповнюють зміст теоретичних позицій та обґрунтування наукових результатів дослідження.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи наукові здобутки Криворотько Анастасії Олександрівни, як у теоретичному, так і практично-впроваджувальному аспектах, вважаємо за необхідне сформулювати окремі зауваження і висловити деякі побажання:

1. У теоретичному розділі здобувачкою цілком слушно розкрито досліджуваний феномен гендеру та гендерної вихованості з позиції різних концептуальних підходів сучасної науки. На нашу думку, робота значно виграла б, якби дисертантка чіткіше окреслила власну оцінку щодо глибокого та зрозумілого використання терміну «гендер» в офіційних освітніх документах (посібниках, підручниках, програмах, методичних рекомендаціях тощо), що значно б увиразнило універсальність та міждисциплінарність представлених наукових фактів у ширшому контексті державної гендерної освітньої політики і зробило б дослідження більш цікавим як фахівцям у галузі гендеристики, спеціальної педагогіки, так і широкій громадськості загалом.
2. В авторській моделі формування гендерної вихованості визначено основні чинники, від яких залежить рівень формування гендерної вихованості школярів спеціальної школи. Вважаємо, що більш детальне їх розкриття в схемі сприяло б кращій візуалізації гендерного функціонування

зростаючої особистості в системі патріархальних чи егалітарних координат.

3. Авторка дисертаційного дослідження детально описує та аналізує корекційно-виховну методику формування гендерної вихованості учнів спеціальної школи. На наш погляд, робота носила б більш привабливий характер, якби були описані об'єктивні труднощі, котрі виникали в процесі організаторської та практичної роботи щодо створення недискримінаційного егалітарно-освітнього середовища.
4. У контексті проблематики дослідження щодо гендерного виміру навчально-професійної підготовки педагога в умовах НУШ, чи можете Ви спрогнозувати, якими є реальні перспективи щодо продовження та поглиблення цього напрямку освітньої діяльності в спеціальних та інклюзивних школах?

Висловлені зауваження мають дискусійний характер і не знижують загальної позитивної оцінки дисертації та можуть розглядатися як побажання щодо удосконалення подальшого наукового пошуку. Проведене дослідження засвідчує належну наукову компетентність здобувачки, а також дає підстави оцінювати роботу як оригінальний і самостійно виконаний науковий доробок. У рукописі наявні усі необхідні ознаки цілісного, завершеного наукового дослідження.

Загальний висновок

З огляду на вищезазначене вважаємо, що дисертаційне дослідження Криворотько А.О. «Формування гендерної вихованості учнів з порушеннями інтелектуального розвитку середнього шкільного віку» відповідає вимогам до оформлення дисертацій, порядку присудження наукового ступеня доктора філософії, затвердженими Наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019) і постановою КМ України від 12.01.2022 № 44 «Про затвердження Порядку

присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (із змінами, внесеними згідно Постанови КМ України № 341 від 21.03.2022 року), а її авторка – Криворотько Анастасія Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії PhD галузі знань 01 Освіта/Педагогіка зі спеціальності 016 Спеціальна освіта.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Оксана КІКІНЕЖДІ

